

Schmehl Júlia

Az autizmussal élők nevelésében,
oktatásában, fejlesztésében
alkalmazott eljárások

A követelménymodul megnevezése:

Általános gyógypedagógiai asszisztensi feladatok

A követelménymodul száma: 1284-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-017-50

AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Mielőtt egy háztartási gépet, fényképezőt, autót használatba veszünk, elolvassuk a használati útmutatót, akkor is, ha előtte tájékozódunk arról, hogy milyen típusú gépre van szükségünk. Az emberi személyiség ennél jóval bonyolultabb, s bár általában sok embert ismerünk, a saját tapasztalatunk által kell létrehozunk a "használati útmutatót", amely ráadásul többoldalú: azt kell megállapítanunk: az én személyiségem által milyen módszerekkel, eszközökkel tudok hatni az ő személyiségére, és ő miképpen fog hatni rám. Az autizmussal élő emberekről az előző fejezetben már sokat tanultak: a diagnózis felállításáról, a típusba sorolásról, a pszichés és életviteli jellemzőkről. Mindez olyan tudás, amely sokat segít abban, hogy felismerjék ezt a tünetcsoportot. Ha azonban kapcsolatba kell lépniük egy – vagy több – autizmussal élő személlyel, jól jönne egy igazi útmutató.

Ellen Notbohm: Tíz dolog – amit minden autizmussal élő gyermek szeretné, ha tudná c' könyve egy ilyen útmutató, amely elsősorban szülőknek íródott, de ismerete nagyon fontos az autizmussal élőkkel foglalkozó szakemberek számára is.

A szerző írja: „Nem tagadom, hosszú út áll még azelőtt, aki most teszi meg az első lépéseket az autizmus világában. Hosszú, ismeretlen útra pedig sohasem indulunk útikönyv nélkül. Ez a könyv iránytű lehet olyan kereszteződésekben, ahová valószínűleg meg fogtok érkezni, de a könyv segítségével könnyebb lesz tájékozódni. Az út kevésbé lesz ismeretlen, így kevésbé lesz ijesztő.”¹

¹ Ellen Notbohm: Tíz dolog – amit minden autizmussal élő gyermek szeretné, ha tudná (Geobook Kiadó 2009.) 5. o.

1. ábra. Útikalauz az autizmus világába²

A könyv beavat abba, hogyan viszonyuljunk az autizmussal élő gyermekekhez, és megértésükkel hogyan tegyük könnyebbé az ő, és a mi életünket egyaránt. Kérem, olvassák el a következő rövid összefoglalót,³ mielőtt belépnének e különleges világba!

"1. Először is és mindenekelőtt – gyerek vagyok. Autizmussal élek. Elsősorban nem „autista” vagyok. Az autizmusom a teljes személyiségemnek pusztán egy része. Nem határozza meg, milyen ember vagyok. Gondolkodó, érző, sokféle tehetséggel megáldott lény, vagy csak kövér (túlsúlyos), rövidlátó (szemüveges), esetleg béna (koordinálatlan, sportban ügyetlen) vagyok? Lehet, hogy az első találkozáskor csak ezeket a tulajdonságaimat veszed észre, de ez még nem feltétlenül jelenti azt, hogy nem vagyok több ennél. Neked felnőttként többnyire módodban áll az önmeghatározás. Ha egyetlen jellemvonást akarsz hangsúlyozni, azt egyszerűen nyilvánvalóvá teszed. Gyermekeként én még csak most bontakozom ki. Sem te, sem én nem tudhatjuk, mire lehetek képes. Ha egyetlen tulajdonságom alapján próbálsz meghatározni, féltő, hogy túlságosan alacsonyra teszed a mércét. És ha megsejtem, hogy te nem is gondold úgy, hogy „képes vagyok rá”, akkor a természetes válaszom ez lesz: „Minek próbáljam meg?”

² Forrás: http://webshop.animare.hu/i/product/161/1615/161577_1a.jpg (2010. augusztus 02.)

³ Forrás: ESŐEMBER XIII. évfolyam 2. szám vagy <http://esoember.hu/content/view/1048/35/> (2010. július 25.) Ellen Nothbohm 2009. Fordította: Daniss–Bodó Eszter

2. Szenzoros érzékelésem rendellenes. Az ingerfeldolgozás útja talán az autizmus legnehezebben megérthető, de nem feltétlen a legsúlyosabb vetülete. Ez azt jelenti, hogy azok a hétköznapi látványok, hangok, szagok, ízek és felületek, amik neked fel sem tűnnek, nekem egyenesen fájdalmasak is lehetnek. Közvetlen környezetem, amiben élnem kell, sokszor kifejezetten ellenségesnek tűnik. Lehet, hogy visszahúzódónak vagy makacsnak tűnök, de csak védekezem. Íme, egy példa, hogy egy egyszerű bevásárlás miatt lehet maga a pokol számomra:

A hallásom lehet, hogy túlérzékeny. Több tucat ember beszél egyszerre. A hangosbemondó a napi akciót visszahangozza. A hangfalakból üvölt a zene. Sípólnak és kattognak a pénztárgépek, zörög a kávédaráló. A húsdaráló visít, csecsemők üvöltenek, kocsik csikorognak, és bűg a neon. Az agyam nem tudja megszűrni ezt a sok ingert, túl vagyok terhelve!

Könnyen lehet, hogy a szaglásom nagyon érzékeny. A hentespultnál nem teljesen friss az áru, a mellettünk álló fickó ma nem mosakodott, szalámit kóstoltatnak, a sorban előttünk lévő babának kakis a pelenkája, a hármaskulcsnál hypóval mossák fel a savanyú uborkát... minden keveredik. Iszonyatos hányinger kerülget.

Mivel vizuális beállítottságú vagyok (erről bővebben később olvashatsz), elsőként valószínűleg a látásomnak lesz túl sok az inger. A neonfény nemcsak túl erős, de zümmög és bűg is. A helyiség mintha lüktetne, bántja a szemem. A vibráló fény mindenhol visszaverődik, és eltorzítja a látásomat. Mintha folyton változna a tér. Tükröződnek az ablakok, túl sok mindenre kéne fókuszálnom (ezt lehet, hogy „csőlátással” igyekszem kompenzálni), forognak a ventilátorok a plafonon és rengeteg az egyidejűleg mozgó test.

3. Kérlek, ne felejtse el a különbséget a „nem csinálom” (úgy döntök, hogy nem) és a „nem tudom megcsinálni” (nem vagyok képes rá) között. Az elvont és kifejezésekkel tűzdelt nyelv és szóhasználat nagy gondot okoz nekem. Nem arról van szó, hogy nem figyelek az utasításokra. Egyszerűen nem tudom értelmezni, amit mondasz. Ezt hallom, amikor a szoba másik végéből szólsz hozzám: „*%ß\$÷\$αßß\$% Billy. ×\$%\$đ®#*... ..” E helyett inkább gyere oda hozzám, és egyszerű szavakkal mondd azt: „Billy, légy szíves, tedd a könyved az asztalra. Most kell ebédelni.” Ebből kiderül számomra, mit vársz tőlem, és mi következik most. Most már könnyebb engedelmesskednem.

4. Konkrétan gondolkodom. Ez azt jelenti, hogy szó szerint értelmezem a nyelvet. Teljesen összezavar, ha azt mondod: „lassan azzal a lóval”, amin igazából azt érted, hogy „Kérlek, ne szaladj!” Ne mondd azt nekem valamire, hogy „gyerekjáték”, amikor közel s távol sehol sincs játék, és valójában azt akartad mondani: „ezt könnyen meg tudod csinálni.” Amikor azt mondod: „Jamie elhúzta a csíkot”, akkor én egy gyereket látok, aki csíkot húz. Mondj csak annyit: „Jamie elment.”

A szólásokat, szójátékokat, az árnyalatokat, a kétértelmű kifejezéseket, következtetéseket, metaforákat, a célzásokat és a gúnyt nem értem.

5. Légy türelmes, korlátozott a szóincsem! Nem könnyű megmondani, mire van szükségem, amikor még csak nem is ismerem azokat a szavakat, amikkel kifejezhetném az érzéseimet. Lehet, hogy éhes vagyok, csalódott, riadt, vagy össze vagyok zavarodva. Egyelőre képtelen vagyok mindezt szavakba önteni. Tudatni fogom, ha valami nem stimmel, csak figyelj a testbeszédemre, visszahúzódásaimra, akaratomra.

Avagy nézzük a másik végletet: könnyen lehet, hogy „kis professzornak” vagy filmsztárnak tűnök a fejlettségi szintemet jóval meghaladó szóhasználatommal vagy akár teljes szövegek idézésével. Ezek a környezetemből betanult üzenetek, amikkel nyelvi hiányosságaimat igyekszem kompenzálni, tudván, hogy valamivel válaszolnom kell majd, ha kérdeznek. Idézhetek könyvből, tévéből, mások beszélgetéseiből. Ezt echoláliának nevezik. Nem feltétlenül értem a szövegösszefüggést vagy a kifejezést, amit használok. Mindössze azt tudom, hogy kivághatom magam vele, ha már muszáj válaszolnom, amikor kérdeznek.

6. Mivel számomra a nyelv használata nehéz, nagyon vizuális alkat vagyok. Kérlek, ne csak mondd, mutasd is meg, mit hogyan csináljak. Ha kell, többször is. A következetes ismétlés segít a tanulásban.

A vizuális napirend hihetetlen segítséget nyújt abban, hogy rendben végigcsinálhassam a napom. Ahogy neked a napi beosztás, úgy nekem ez segít abban, hogy tudjam, mikor mi következik, zökkenőmentesen váltsak egyik tevékenységből a másikba, be tudjam osztani az időmet és megfelelek az elvárásaidnak.

Mindig megmarad az igényem a vizuális napirendre, legfeljebb a formája fog megváltozni. Ha még nem tudok olvasni, fényképes vagy rajzos napirendre lesz szükségem. Ahogy nőök, már tudom használni a felirattal ellátott rajzos napirendet is, később már elég lesz maga a szó.

7. Légy szíves, inkább abból indulj ki, amit meg tudok csinálni, ne abból, amire képtelen vagyok! Mint minden más ember, én sem tudok olyan közegben tanulni, ahol folyton azt éreztetik velem, hogy nem vagyok elég jó, és generáljavításra van szükségem. Kerülni fogom az új dolgok kipróbálását, ha biztosan tudom, hogy negatív kritikára számíthatok, legyen az bármennyire is építő jellegű. Vannak erősségeim, csak meg kell találnod. A legtöbb dolgot nem csak egyféleképpen lehet „helyesen” csinálni.

8. Légy szíves, segíts a kapcsolatteremtésben! Úgy tűnhet, mintha nem akarnék a többi gyerekkel játszani a téren, de néha egyszerűen csak fogalmam sincs arról, hogyan elegyedjek beszédbe velük, vagy hogy szálljak be a játékba. Ha bátorítod a többi gyereket: vegyenek be engem is a játékba, lehet, hogy boldogan csatlakozom hozzájuk. Az olyan strukturált játékokban vagyok a legjobb, amelyeknek egyértelmű eleje és vége van. Nem tudok olvasni mások arckifejezéseiből, testbeszédéből, így folyamatosan gyakorolnom kell a helyes válaszreakciókat. Például nevetek, amikor Emily leesik a csúszdáról, pedig nem gondolom, hogy ez vicces, csak nem tudom, hogyan kell reagálnom. Tanítsd meg, hogyan kell megkérdezni, hogy „jól vagy”?

9. Próbáld felismerni, mitől borulok ki! A kiborulások, kitörések, rohamok, vagy hívd, ahogy akarod, nekem még sokkal ijesztőbbek, mint neked. Kiváltó oka egy vagy több érzékszervem túlterheltsége. Ha megtalálod, mi az, ami kiváltja a kiborulásaimat, meg is tudod őket előzni. Jegyezd fel az idejüket, a berendezést, az embereket, a tevékenységeket. Észre fogod venni a törvényszerűségeket.

Ne felejtse el, hogy minden viselkedés egyfajta kommunikáció. Mivel szavakkal nem megy, így adom tudtadra, mit váltanak ki belőlem a környező események.

(Fontos: az ismétlődő viselkedésnek egészségügyi okai is lehetnek. Ételallergia és érzékenység, alvászavar és bélműködési zavarok egyaránt erősen befolyásolhatják a viselkedést.)

10. Szeress feltétel nélkül! Kergesd el az olyan gondolatokat, mint: „Ha legalább egy kicsit...” „Miért nem képes...” Te sem teljesítetted a szüleid minden egyes elképzelését, és nem is szeretnéd, ha ezt folyamatosan az orrod alá dörgölnék. Nekem nem volt választásom. De ne felejtse el, hogy mindez velem történik, és nem veled. A támogatásod nélkül csekély az esélyem a sikeres, önálló felnőttkorra. Ha viszont támogatasz, és mellettem állsz, a lehetőségek messze túlmutatnak azon, amit most esetleg gondolsz. Érek ennyit, megígérem.

És végül három szó: Türelem. Türelem. Türelem. Próbáld az autizmusomat nem egy képesség hiányaként, hanem egy másfajta képességként felfogni. Ne az autizmus húzta határokat nézd, hanem a sok jót, amit kaptam tőle. Lehet, hogy nem vagyok túl jó, ami a szemkontaktust vagy a társalgást illeti, de észrevetted, hogy nem hazudok, nem csalogok a játékban, nem pletykálok, és nem ítélek mások fölött? Az is igaz, hogy valószínűleg nem én leszek a következő Michael Jordan. De azzal az apró részletekre irányuló figyelemmel és azzal a nem mindennapi összpontosító képességgel, amivel bírok, lehetek a következő Einstein, Mozart vagy Van Gogh. Ők is autizmussal éltek.

2. ábra. A különleges képességek megjelenése gyakori az autizmussal élők körében⁴

A válasz az Alzheimerre, a földön kívüli élet talányára – micsoda jövőbeli találmányok vannak előttünk, mai, autizmussal élő gyerekek előtt?

Az általad nyújtott biztos alap nélkül nem leszek az, aki lehetnék. Légy a védőügyvédem, a barátom, és meglátjuk, mi mindenre leszek képes." ² (részlet)

1. feladat

Kérem, írjon most Ön a maga számára 10 jó tanácsot, amelyet a fentiek szellemében az autizmussal élők körében be fog tartani!

MUNKANYAG

⁴ Forrás: (<http://sulihalo.hu/kepek/4911-autizmus-segelyvonal-es-kriziskozpont.jpg>) (2010. július 25.)

Kiegészítő anyag:

Olvassa el az Autista zsenik – városi legenda vagy valóság? című cikket, amelyben külföldi tudósok feltételezéseit, vízióit egy – az autizmus kutatásban nagy múltú magyar szakember, Dr. Balázs Anna kommentálja!⁵

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

1. A PROTETIKUS KÖRNYEZET⁶

3. ábra. Egyszerű, átlátható berendezés, vizuális funkció-jelölésekkel az ideális foglalkoztató terem⁷

1.1 A protetikus környezet kialakításának célja

Az autizmus olyan fejlődési zavar, mely súlyosan akadályozza a tárgyi és szociális környezet megértését, a célszerű, adaptív viselkedés fejlődését.

⁵ Forrás MTI-PRESS: <http://www.vital.hu/autizmus-matematika> (2010. augusztus 2.)

⁶ Írta és szerkesztette: Gájerné Balázs Gizella: Ajánlások autizmussal élő gyermekek kompetenciaalapú fejlesztéséhez, Óvodai nevelés, sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Budapest, 2006. Inkluzív nevelés

⁷

Forrás:http://img4.indafoto.hu/10/3/74763_60a0551fc7c5bd427cbf21cb11e9cc0f/5646369_c485bc165ee057fd7027617b974daf76_l.jpg (2010. július 30.)

A károsodás következménye, hogy az autizmusban érintett gyermekek számára a szociális partnerek által nyújtott nyelvi információk nem adnak elegendő támpontot viselkedésük megszervezéséhez. A hagyományos tanulási-tanítási stratégiákkal kudarcot vallanak: A nyelvi instrukciók, a társadalmi elvárásokra, szabályokra való hivatkozás rendszerint nem vezet eredményre.

Számos autizmussal élő személy küzd szervezési problémákkal (nem tudják, hol kell lenniük, mit kellene tenniük, hogyan játszhatnak egy eszközzel stb.), és a receptív nyelvi nehézségek miatt sokszor nem értik a közléseket.

Szociális-kapcsolatteremtési nehézségeik miatt gyakran kerülnek a társas helyzeteket. Az autizmussal élő személyek környezetüket sokszor kaotikusnak látják, érzékelik.

Számukra az emberek viselkedése kiszámíthatatlan, a környezet változásai nehezen követhetőek. Éppen ezért sokszor tanúsítanak ellenállást a változásokkal szemben.

A fejlődés érdekében viszont nagyon fontos, hogy az autizmussal élő személyek változatos aktivitásokban vegyenek részt, lehetőleg önállóan. Kutatások eredményei szerint számukra sokkal könnyebben feldolgozhatók a látható, konkrét, térben és időben állandó információk, mint a szóbeli közlések.

Ezért esetükben az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítendő és kiegészítendő egyénre szabott vizuális környezeti támpontokkal. A vizuális környezeti támpontokat összefoglalóan protetikusan környezetnek nevezzük. A környezet adaptálásának célja a tájékozatlanság, bizonytalanság, az újtól, ismeretlen eseménytől való szorongás csökkentése, és a frusztrációból következő inadaptív viselkedések megelőzése.

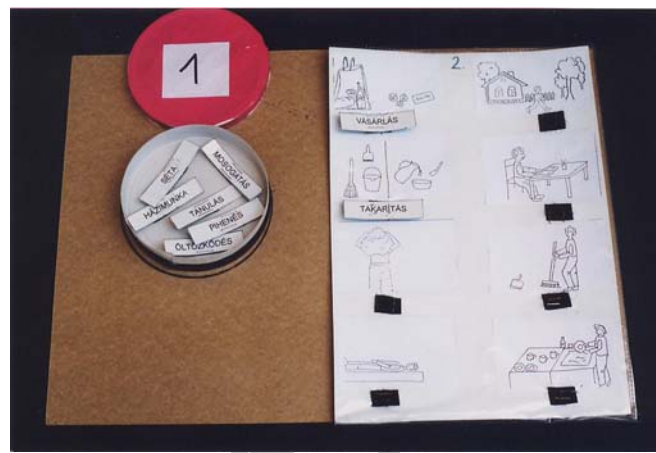
1.2 A protetikusan környezet követelményei:

- A tér-idő szervezése nyújtson átlátható és érthető információt arról, hogy:
 - mit kell, illetve lehet csinálni;
 - hol történnek az egyes tevékenységek (pl. szobában, udvaron, mosdóban);
 - mennyi ideig tartanak;
 - mi lesz a következő tevékenység.
- Az autizmussal élő személy biztonságérzetének megalapozása oly módon is, hogy számára jól érthetően előre jelezzük az aktivitásokat.
- A zökkenőmentes, önálló tevékenységváltás biztosítása.
- A biztonságnyújtás mellett az azonossághoz való ragaszkodás csökkentése, a változások elfogadtatása speciális eszközökkel.
- Az állandóság érzetének biztosításával a változatos tevékenység kialakítása.
- A viselkedésproblémák megelőzése (pl. zavaró elemek eltávolítása, változáshoz való fokozatos szoktatás, előrejelzés).

1.3 A protetikus környezet elemei:

- A tér strukturálása
- Az információk vizuális megjelenítése
- Napirend (tér-idő struktúra)
- Munkaszervezés
- Munkarend.

Személyes tér esetén fontos a speciális, egyénre szabott protetikus környezet és eszközrendszer tervezése, amely a fejlődés sajátosságait követi.

4. ábra. Rajzos, szóképes munkarend⁸

Ha egy csoport életterét kell megterveznünk, mindig a legtöbb segítséget igénylő személy képességeit vegyük alapul.

A környezet legyen biztonságos, az autizmussal élő személy(ek) testi épségét veszélyeztető eszközök és anyagok megfelelő tárolása, elhelyezése nagyon fontos.

A berendezés elrendezése, azonossága vagy megtervezett változásai (pl. színek, határvonalak, táblák) segíthetik az önálló tevékenységet, a szabályok és határok felismerését és az azokhoz való alkalmazkodást.

A személyes tér – legyen az egy óvodai csoportszobában, iskolai osztályban, fejlesztő helyiségben, munkahelyen vagy otthon – legyen csendes, ingerszegény, ahol mindennek megvan a pontos helye, egyszerű, átlátható.

⁸Forrás: http://www.autizmus.hu/Regi_portal/k%E9pek/modszertar/munkaszerv36.JPG
(2010. augusztus 2.)

AZ AUTIZMUSSAL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

Pihenő sarok, „kuckó”, – esetenként egy babzsákfotel is kiváló – legyen a csapongó figyelmű, vagy fáradékony személyeknek elvonulási lehetőség.

A különböző tevékenységekhez igazodó helyszínek, a határvonalak világos jelölése, az eszközök adott helyszínen való alkalmazása elősegíti, hogy önállóan felismerjék, hol tartózkodnak, milyen viselkedést vár el a környezet.

A környezet beláthatóvá tétele és a szokások együttes kialakítása biztonságot ad az autizmussal élőknek.

A szabadidős terület legyen a kijárattól távol, világosan jelölt területi határokkal, a nevelők számára jól átlátható. Csak olyan játékeszköz legyen a polcon, amit tudnak használni a gyermekek.

Az étkezés helye legyen egyértelmű a gyermekek számára. Ha nem tudunk erre külön teret biztosítani, feltétlenül jelezzük jól láthatóan (pl. asztalterítő, asztal helyzetének megváltoztatása), hogy milyen tevékenység következik.

Az intézményekben a mosdók legyenek közel a csoportszobához. Az önálló vécéhasználat, valamint toalett-tréning esetén is célszerű, ha a gyermekeknek nem kell hosszú utat megtennie a csoportszobától a mosdóig.

A tér megismerése, tágítása, a speciális eszközrendszer fejlesztése, bővítése a fejlődéssel párhuzamosan történjen.

2. feladat

Tervezzon meg egy protetikusan környezetet óvodás gyermekek számára, ahol egy csoportszobában 3 autizmussal élő gyermek foglalkoztatására van lehetőség! Rajzkészségének megfelelően készíthet axonometrikus vagy alaprajzot, ha a Google keresőprogramba beírja, hogy "protetikusan környezet", az Interneten találhat példákat.

MUNKANYELV

Az idő strukturálása⁹

Az autizmussal élő gyermekeknek problémát okoz a szimbolikus, elvont, átmeneti, láthatatlan információk feldolgozása. Érthető, hogy súlyos nehézséget jelent számukra a "láthatatlan idő" fogalma, mely rendkívül elvont. Bizonytalansághoz, félelemhez vezethet, hogy nem tudják, a nap folyamán mi fog történni, egy-egy tevékenység mennyi ideig tart, meddig kell várakozni, lesz-e kedvelt tevékenység, esemény. A tipikusan fejlődő gyermekek is igénylik a fent említett kérdésekre a válaszokat, de ők képesek arra, hogy önállóan megtanulják az események sorrendjét, hogy hogyan helyezkednek el ezek között az általuk kedvelt, illetve kevésbé kedvelt tevékenységek. Spontán módon megtanulnak térben, időben és emberi viszonylatokban tájékozódni, valamint képesek megszervezni saját viselkedésüket.

A tevékenységek sorrendiségének (pl. szokásrend) kialakításával, valamint az egyén aktuális fejlettségi szintjének megfelelő szimbólumrendszer alkalmazásával (forma és kiterjedés tekintetében), amely a nap tevékenységeit sorrendben bemutatja (minden tevékenységnek külön szimbóluma van), előre bejósolhatóvá válnak a napi tevékenységek. Ennek segítségével csökkenhetnek a váratlan események okozta szorongások, félelmek, és megelőzhetőek lehetnek a súlyos viselkedésproblémák.

A napirend: tér-idő szervezés

A térstruktúra a tevékenységek megfelelő térhez kapcsolását, az időstruktúra a tevékenységek sorrendiségének kialakítását jelenti. A tér-idő szervezése vizuális információhordozókkal legyen megjelenítve (napirend, folyamatábrák, munkaszervezés, munkarend, képi segédeszközök, az augmentatív kommunikáció eszközei).

A napirend ismeretlen helyzetekben is alkalmazható változások előrejelzésére, az új aktivitások napi rutinba történő fokozatos beillesztésére.

Alkalmazása kezdetben rugalmatlan, a környezet alkalmazkodik a gyermek szokásaihoz, kedvelt tevékenységeihez. Szükséges a tevékenységek gyakori váltása, hogy a gyermek minél hamarabb megtanulja a tevékenységet a megfelelő térhez kötni, és a napirendet használni.

A napirend egyénre szabott az alábbi szempontok szerint: A gyermek számára biztosan érthető formát kell használni, amely a szimbólumok megértésének szintjétől függ.

⁹ ÓVODAI PROGRAM AUTIZMUSSAL ÉLŐ GYERMEKEKET NEVELŐ ÓVODÁK SZÁMÁRA Autizmus Alapítvány 2007

Ennek alapján a **napirend lehet tárgyas**, ezen belül használhatóak a tevékenységben használatos konkrét tárgyak, miniatűr játékeszközök. Az alkalmazás feltétele, hogy a gyermek tudjon tárgyat tárggyal egyeztetni. A tárgymetszet átmeneti forma a tárgy és a kép között. A napirendi kártyák a gyermek fejlődésével változhatnak.

Képes napirend: ezen belül használhatóak lényegét ábrázoló **fotók, színes képek szóképpel, piktogramok szóképpel, csak szóképek**. Az alkalmazás feltétele a tárgy-kép és a kép-kép, illetve kép-szókép egyeztetés képességének kialakulása a gyermeknél.

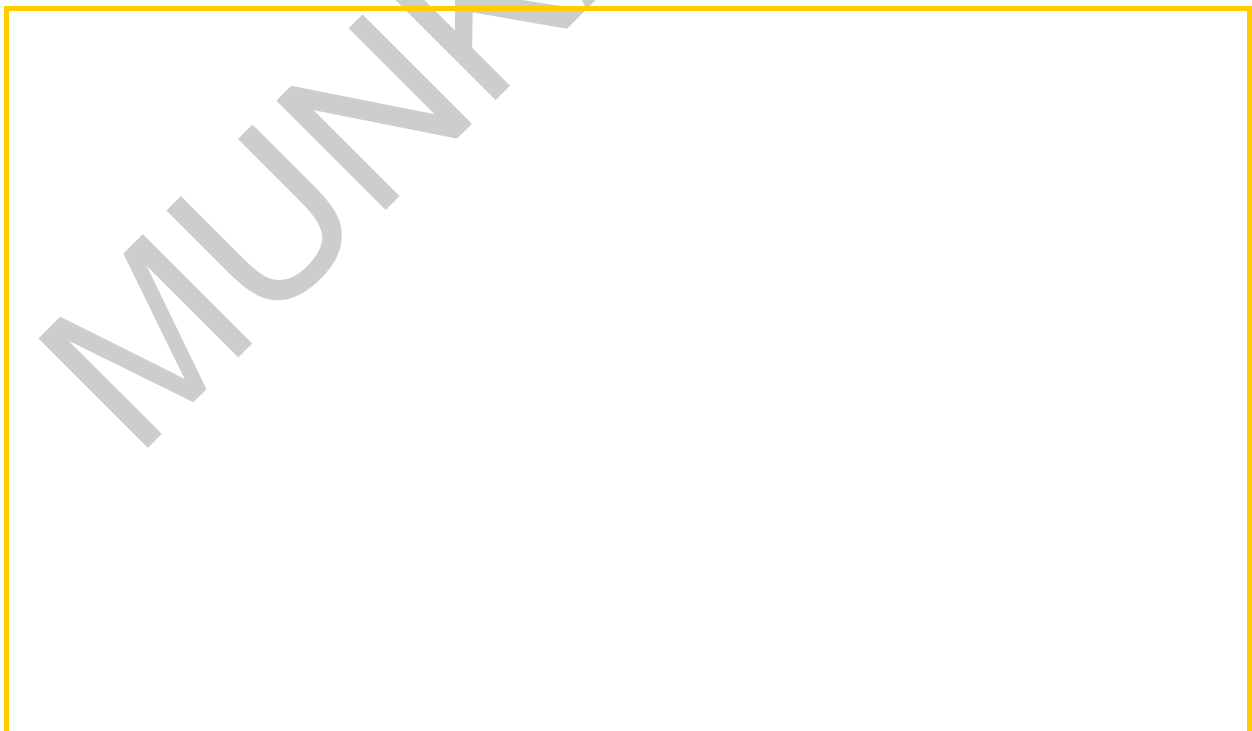
Idő (napirend hossza): minden esetben csak a gyermek számára átlátható szakaszt jelezzük előre. Ennek fokozatai a következők:

- csak a soron következő, aktuális tevékenységet jelezzük,
- soron következő két aktivitást jelezzük,
- napszakot, fél napot jelezzük,
- egész napot jelezzük,
- heti beosztást jelezzük.

Elhelyezését tekintve a napirend lehet rögzített vagy hordozható, de a gyermek számára mindig láthatónak vagy elérhetőnek kell lennie.

3. feladat

Készítsen egy 3. osztályos gyermek számára rajzos napirendet! Feltételezzük, hogy a gyermek képes szimbólumokban gondolkodni és az egész napját áttekinteni. A napirend 15–20 ábrából álljon! A megoldást a megadott keretben készítse el!

Egyéb vizuális segédeszközök

Aki nem tud beszélni, annak a szokásostól eltérő utakat kell választania gondolatai, érzései kifejezésére. Ilyenek a gesztusok mellett a kommunikációs táblákon vagy elektronikus eszközökön, ún. kommunikátorokon elhelyezett üzenethordozók, mint például a képek, a grafikus ábrák, a Bliss-jelképek, a betűk és a szavak.

Az egyéni kifejezésmód megtalálásához nyújt segítséget a Bliss Alapítvány Segítő Kommunikáció Módszertani Központja (SKMK), komplex rehabilitációs szolgáltatások keretei között.

A napirenden kívül még további segítő eszközöket is alkalmazunk, melyekből az autizmussal élő gyermekek megtudhatják, hogy mit hol találnak, meddig tart egy-egy tevékenység (munkarend), és hogy hogyan (munkaszervezés) lehet azt elvégezni. Sokféle módon közölhetjük mindezeket a dolgokat: az idő mérésére például gyakran egyszerűbb eszköz kell, mint egy óra.

Az idő múlását például érzékeltethetjük azzal, hogy elfogytak a játék darabjai, amiből építünk, de használhatunk homokórát, csörgőórát, zenét is. Azt, hogy mit hol találunk, illetve hová tegyük a tárgyakat, jelezhetjük például úgy, hogy a szekrényen, tároló helyen elhelyezzük a tárgyak fotóját, rajzát.

Egy tevékenység elvégzésének lépéseit leggyakrabban úgynevezett **folyamatábrával** mutatjuk meg, melyet szintén az autizmussal élő személy fejlettségi szintjéhez szabunk!

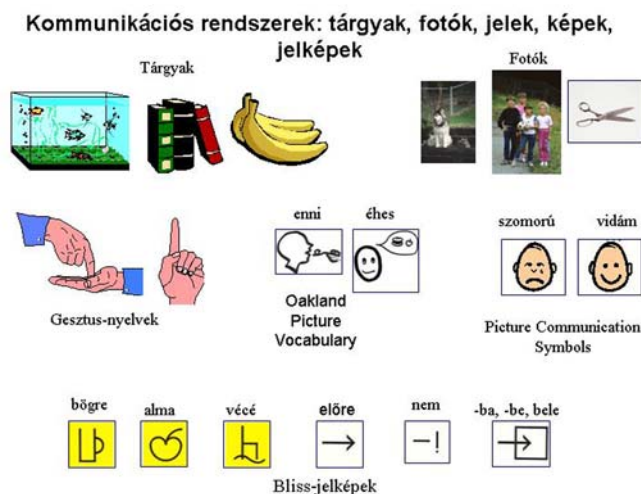
4. feladat

Készítsen folyamatábrát egy viszonylag jó képességű fiatal felnőtt részére, aki dolgozik! A folyamatábra a felkeléstől a munkába indulásig elvégzendő tevékenységeket strukturálja, a felkeléstől a lakás ajtajának bezárásáig. Munkáját a kijelölt keretben készítse el!

MUNKANYELV

A protetikus környezet megteremtése, közös kialakítása a fejlesztendő személlyel maga is egy – sokszor nem rövid – fejlesztési folyamat része. Egyben feltétele annak, hogy akár a korai fejlesztésben, az óvodában, az iskolában vagy a felnőttekkel való foglalkozásban a további nevelés, oktatás, fejlesztések során eredményeket érjünk el.

Kiegészítő anyag

5. ábra. A Bliss Alapítvány tájékoztató plakátja az alternatív és augmentatív kommunikációs jelek alkalmazásának lehetőségeiről¹⁰

"Az alternatív és augmentatív kommunikáció a modern gyógypedagógia és rehabilitáció elengedhetetlen részeként, a sérült emberi kommunikáció okozta súlyos érzelmi, intellektuális és szociális hátrányok kiküszöbölését, de legalább csökkentését szolgálja."¹¹

A Bliss Alapítvány tevékenysége a módszer elterjesztését, fejlesztését, szolgálja, s egyben módszertani segítségnyújtással és eszközkölcsonzéssel segíti a szakembereket és a rászorulókat:

"Az Augmentatív és Alternatív Kommunikáció (AAK) a segítő kommunikáció módszere, amely kiegészítő kommunikációs eszközök segítségével megmutathatóvá teszi a kimondhatatlant..."

Aki nem tud beszélni, annak a szokásostól eltérő utakat kell választania gondolatai, érzelmi kifejezésére. Ilyenek a gesztusok mellett a kommunikációs táblákon vagy elektronikus eszközökön, ún. kommunikátorokon elhelyezett üzenethordozók, mint például a képek, a grafikus ábrák, a Bliss-jelek, a betűk és a szavak.

Az egyéni kifejezőmód megtalálásához nyújt segítséget a Bliss Alapítvány Segítő Kommunikáció Módszertani Központja (SKMK), komplex rehabilitációs szolgáltatások keretei között. A Bliss Alapítvány 1993-ban hozta létre a Segítő Kommunikáció Módszertani Központot (SKMK), s működteti azóta is, kizárólag pályázatok és adományok segítségével.

¹⁰ Forrás: <http://www.bliss.org.hu/kep/altalanos.jpg> (2010. augusztus 2.)

¹¹ Kálmán Zsófia.: AAK füzetek Bliss Alapítvány 2001.

Az SKMK munkatársai alternatív és augmentatív kommunikációval segítik mindazokat, akiknél születési agyi károsodás, baleset, értelmi sérülés stb. következtében kommunikáció-fogyatékossgot eredményező, súlyos beszédzavar alakul ki.

*Hogyan kommunikálhat az, aki nem tud beszélni? Üzeneteit közölheti kommunikációs tábla vagy elektronikus eszköz segítségével."*⁹

2. A NEVELÉS, OKTATÁS, FEJLESZTÉS ELJÁRÁSAI

2.1 előzetes ismeretek: diagnózis, zárójelentés, fejlesztők feljegyzései, szülők kikérdezése

Mielőtt autizmussal élő személlyel munkahelyzetben találkoznánk, minden esetben át kell tanulmányozni az addig összegyűjtött diagnózisait, zárójelentéseit, ha vannak, az előző fejlesztés során keletkezett feljegyzéseket, ki kell kérdezni a szülőket. Normál esetben ezt a gyógypedagógus teszi meg, és adja át a lényeges információkat. Ellátja Önt utasításokkal a személy gondozásával, fejlesztésével kapcsolatban. Lehetséges, hogy együtt nézik át az esetet és konzultációk sorozatán keresztül alakítják ki a legcélravezetőbb eljárásokat. Előfordulhat azonban, hogy Ön találkozik először a gyermekkel, az előzetes tájékozódást akkor is meg kell tennie. Fontos, hogy a szülőktől információt kérhet, de tartózkodnia kell attól, hogy bármit is minősítsen, vagy tanácsokat adjon. Előzőre semmi szükség, utóbbi pedig a gyógypedagógus vagy pszichológus dolga.

Ha már a találkozáskor ismeri az előtörténetet, könnyebb elkerülni a "végzetes" hibákat. Az előzetes tájékozódás információt ad arról is, hogy milyen protetikusan környezetet készítsenek elő a gyermek számára.

A gondozás szempontjából fontosak lehetnek a gyermek betegségei, allergiái, táplálkozási szokásai, emésztési jellegzetességei, esetleges gyógyszerei, az önkiszolgálás szintje.

A fejlesztés szempontjából a korai fejlesztést végző intézmény, a Tanulási Képességet Vizsgáló és Áthelyező Bizottság vagy az Autizmus Kutatócsoport véleménye és az eddigi intézményi fejlesztési feljegyzések tartalmazzák a kiinduló fejlesztési szinteket, esetleg meghatározzák, hogy mely területek fejlesztése kiemelten fontos a gyermek számára, esetleg milyen speciális terápiára szorul.

Erre és az aktuális megfigyelésekre, intézményi vizsgálatokra építve készíti el a gyógypedagógus vagy a fejlesztő team a fejlesztési tervet vagy terveket, amely a gondozás, nevelés, oktatás és fejlesztés további feladatait tartalmazza.

Az irányadó jogszabály a 2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.

2.2 Az autizmussal élő gyermek, személy fejlesztésének általános elvei

A kommunikáció varázslatos hatalma

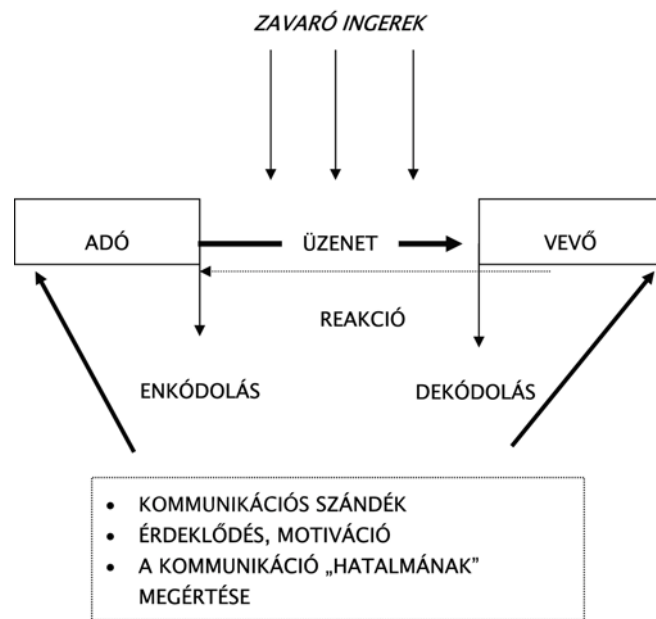
6. ábra. Minden kapcsolat alapja: a közös szándék

"A nemzetközi utánkövetéses vizsgálatok szerint a nyelvi fejlődés az autizmus későbbi kimenetele szempontjából rendkívül lényeges, talán a leglényegesebb tényező. A nyelvi és kommunikációs nehézségek, akár nagymértékű fejlődés mellett is, végigkísérik az autizmussal élő emberek mindennapjait.

A probléma rendkívül bonyolult, hiszen olyan készségek hiányáról, illetve sérüléséről beszélünk, amelyeknek alapjai a normális fejlődésmenet szerint velünk születettek. Az autizmussal élők egy jelentős része egyáltalán nem használja a beszélt nyelvet, velük sokszor még nehezebben „értenek szót” akár a szakemberek, akár a család, s így még nehezebben boldogulnak a világ, elsősorban a szociális világ útvesztőiben.

Ahhoz, hogy valaki interakcióba lépjen egy másik személlyel, ahhoz erre szándéka, motivációja kell, hogy legyen, meg kell értenie a „kommunikáció hatalmát”, illetve valamilyen eszközzel kell rendelkeznie ahhoz, hogy az üzeneteit átadja." ¹²

¹² Havasi Ágnes: Vizuális segítség autizmussal élő személyek kommunikációjának fejlesztésében, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány 12. o.

7. ábra. A kommunikáció hatalmának megértése¹²

Ahhoz, hogy bármilyen fejlesztésről beszélhessünk, előbb meg kell találnunk a kapcsolatteremtés módját, azokat az eszközöket és eljárásokat, melyekkel az autizmussal élő személlyel kontaktust lehet teremteni, és ő is ki tudja fejezni szükségleteit, akarátát, érzelmeit.

2.2.1 Óvodáskorú autizmus spektrumzavarban szenvedő gyermekek fejlesztése¹³

Az autisztikus kisgyermek lehető legkorábbi diagnózist követő rehabilitációs terápiája megelőzheti a kóros viselkedés kialakulását, enyhítheti a fejlődés devianciáját. Ennek eredményeként (ha mentális szintje megengedi) óvodába lépéskor már rendelkezhet korlátozott mennyiségű, de célszerűen használt augmentált – vizuálisan segített – kommunikációs eszköztárral. A szociális interakció csecsemőkori szintjét segítséggel használhatja, és a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési helyzetekben, illetve környezetében az egyéni fejlesztéshez szükséges viselkedéselemekkel képességeitől függő szinten rendelkezhet.

A korai speciális terápia hiányában ezek lesznek az óvodai fejlesztés fő céljai, kiegészítve a viselkedésproblémák, viselkedés- és gondolkodási készségek terápiájával, szükség esetén a korai elemi készségek kialakításával (szobatisztaság, rágás-ézés, önkiszolgálás), fejlesztésének elemeivel.

¹³ 2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

A jó értelmi képességekkel rendelkező, jól beszélő autisztikus kisgyermek számára is a kommunikációs, szociális és kognitív rehabilitációs terápia az óvodai nevelés elsődleges feladata. Ennek érdekében az óvodai nevelés, illetve ideálisan a szülővel való együttműködés eredményeképpen az egész ében töltött idő – különösen a természetes élethelyzetek – használandóak a fejlesztésre. A fejlesztések során szükséges a meglévő töredékkészségek használata, az egyéni motiváció megteremtése, a speciálisan a gyermek szükségleteihez alkalmazkodó módszerek alkalmazása.

Az óvodai fejlesztés alapja minden esetben pszichológiai képességmérés. A fejlődési szint és a szociális alkalmazkodás követése egyéni tervekkel történik, speciális eszközök és módszerek használatával, egyéni fejlesztési helyzetben megalapozva. Az autisztikus gyermekek szükségleteiknek megfelelő fejlesztéséhez az óvodai környezet megfelelő kialakítása, és a speciális módszerekben képzett szakember vagy fejlesztő asszisztens jelenléte szükséges.

Mindezek alapján a fejlesztés magába foglalja a vizuális, akusztikus, taktilis, mozgásos észlelés folyamatait, a motoros képességek, a beszéd- és nyelvi készségek fejlesztését, vagy augmentatív kommunikációs rendszer kialakítását és a szociális készségek kialakítását vagy fejlesztését. Az egyes fogyatékosági típusok függvényében más-más terület kap nagyobb hangsúlyt.

2.2.2 Iskolás korú autizmus spektrumzavarban szenvedő tanulók fejlesztése¹⁴

Az autizmus spektrumzavarban szenvedő tanulók fejlesztésének általános céljai, feladatai

- A legáltalánosabb távlati cél az egyéni képességek, fejlettség mellett elérhető legjobb felnőttkori szociális adaptáció és önállóság feltételeinek megteremtése: ennek alapja a szociális, kommunikációs és gondolkodási készségek hiányának speciális módszerekkel történő kompenzálása és a meglévő készségek fejlesztése.
- A hiányzó készségeket pótló, helyettesítő kompenzációs-habilitációs kezelése a fejlődési elmaradás, a másodlagos (pl. viselkedés-) problémák leküzdése érdekében. A fogyatékos készségek kompenzálása különös jelentőségű a tanulási, szociális és munkahelyzetekbe való beilleszkedés és viselkedés elsajátításához.
- Az iskolai és a mindennapi gyakorlati életre felkészítő tananyag speciális módszerek segítségével történő elsajátítása.
- A jellegzetes gondolkodási nehézségek, rugalmatlanság miatt – a továbblépés előtt – külön kiemelt fejlesztési feladat az elsajátított ismeretek alkalmazásának, általánosításának tanítása, az ismeretek folyamatos használata a fenntartás biztosítására, valamint a változatos problémamegoldási módszerek tanítása.

¹⁴ 2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

- A tananyag kiválasztásának legfontosabb szempontja a tanított képesség egész életen át megfelelő alkalmazhatósága. A tanuló túlterheltségének elkerülése érdekében a felesleges információkat szűrni kell, mert az egészséges gyermek által spontán, ösztönösen elsajátított nagy mennyiségű információ és készség az autisztikus gyermek számára nehéz tananyagot jelent.
- A kognitív viselkedésterápiás, fejlesztési és tanítási célokat a fenti szempontok alapján fontossági sorrendben kell értelmezni, és e szerint kell a tervekbe iktatni.

Az autisztikus tanulók fejlesztési céljai hierarchikus rendben helyezkednek el abból a szempontból, hogy mennyire szükségesek a gyermek szociális alkalmazkodása és önszabályozása kialakításához (egyéni fejlettségének szintjén). A típusos egyenetlen fejlődés azt jelenti, hogy a hiányzó vagy elmaradó készségek spontán fejlődésére nem építhetünk: minden egyes hiányzó részfunkció, illetve korábbi fejlődési szakaszból hiányzó alapozó funkció fejlesztését be kell illeszteni ebbe a hierarchiába. Pl. a veszélyeztető viselkedések kezelése más, elfogadható viselkedések kialakításával, viselkedésterápiával a célok hierarchikus rendjében így alakul:

- az ön-(esetleg köz-)veszélyes viselkedések kezelése,
- a családi életet akadályozó viselkedések kezelése,
- a taníthatóság és a csoportba való beilleszkedés kialakítása,
- az iskolán kívüli környezethez való adaptív viselkedés kialakítása.

Speciális módszerek az autisztikus tanulók fejlesztésében

A nevelés, fejlesztés tervezése a szociális alkalmazkodás terén mért fejlettségi kor, illetve a mért intelligencia szintje és a kommunikációs színvonal alapján történik, az egyenetlen képesség- és készségprofil, valamint tanulási képességek miatt egyénhez igazodó módon és a fejlődés erre alkalmas eszközzel (pl. fejlődési kérdőív) való folyamatos követésével.

- Protetikus, segédeszközökkel berendezett környezet és eszköztár kialakítása (az időbeli és téri tájékozódás, vizuális információhordozók augmentatív kommunikációt segítő eszközrendszerének kialakítása).
- Speciális, egyéni motivációs és jutalmazási rendszer kialakítása.
- Vizuálisan segített kommunikációs rendszer, a speciális környezetben belül és személyek között: beleértve a gyermek felé irányuló minden kommunikációt.
- A szociális fogyatékkal összefüggő tanítási nehézség miatt keresni kell az információ átadására a gyermek szintjének megfelelő és szociális vonatkozásuktól leginkább független módszereket és médiumokat (pl. írott utasítás, folyamatábra, számítógépes oktatás stb.). Ugyanakkor a tanítási helyzetek szociális vonatkozásainak elfogadása, illetve megértése fontos tanítási cél (pl. a csoportos, illetve „frontális” tanítási helyzetben való tanulás).

A fejlesztésben, tanításban és a viselkedésproblémák kezelésében alapvető a kognitív viselkedésterápia módszereinek alkalmazása.

Fejlesztési technikák

Alapvetően fontos a kívánt viselkedések szisztematikus megerősítése (kognitív és magtartás terápia). A szóbeli magyarázat általában nem elégséges, sőt, kifejezetten zavaró lehet.

Az alábbiakban néhány gyakran alkalmazott tanítási technikát mutatunk be:

- Bemutatás, modell nyújtása: azoknál a gyermekeknél alkalmazhatjuk, akik képesek utánozni.
- Árnyékolás: a gyermek mögé állva, folyamatosan fizikai segítséget nyújtva, vele együtt végezzük el a tevékenységet. Ennél a technikánál nagyon fontos, hogy ne adjunk szóbeli instrukciókat, a fizikai készítéseket (promptokat) pedig fokozatosan vonjuk vissza. Ne alkalmazzuk olyan gyermeknél, akiben a fizikai közelség félelmet kelt.
- Láncolás: a megtanítandó feladatot apró lépésekre bontjuk, majd lépésenként, szisztematikus jutalmazással tanítjuk meg.
- Formázás: a gyermeki viselkedések közül jutalmazással szisztematikus megerősítjük azokat az apró mozzanatokat, melyek valamilyen szempontból szükségesek, hasznosak (pl. öltözködés közben a gyermek folyamatosan mozog, közben véletlenül kinyújtja a kezét, ez pedig jó mozdulat a kabát felvételéhez, tehát megerősítjük).

Általános érvényű, hogy elsősorban a megfelelő cselekvések megerősítésével, jutalmazással alakítsuk ki a kívánt magatartásmintákat. A tiltások egyértelműek, határozottak és vizuálisan megerősítettek legyenek. A közvetlen jutalmazást a gyermek fejlődésének megfelelően toljuk a szociális jutalom irányába.

Kiegészítő anyag

A tananyag során többször olvasott az autizmussal élő személyek fejlesztésében kognitív és viselkedésterápiáról. De mit is jelent ez?

"A kognitív és viselkedésterápia fogalma, szerepe az autizmus kezelésében – bevezetés"¹⁵

Az elvárások, szokások, viselkedési normák hagyományos utakon történő megértése, elsajátítása az autizmussal élők esetében rendkívül nehéz a sérülés jellege miatt (pl. a bonyolult magyarázatok és erkölcsi normákra való hivatkozások, más személyek szempontjainak mérlegelése nagyon nehéz lehet az autizmusban érintett gyermekeknek, felnőtteknek).

¹⁵ Forrás: <http://www.autizmus.hu/Kognitiv.shtml>

A viselkedéses nézőpont elsősorban a tanuláselméleten alapszik, mely szerint a zavart, hiányos vagy problematikus viselkedés kialakulása és fennmaradása elsősorban a környezeti következményeknek köszönhető, tehát ezek tervezett megváltoztatása segíti a viselkedés rendeződését, új készségek kialakulását.

A kívánatos viselkedések egyénre szabott szisztematikus megerősítése, valamint a nem-kívánt viselkedések figyelmen kívül hagyása olyan tapasztalatokhoz juttatja az autizmussal élő gyermeket, felnőttet, mely segíti a környezet követelményeinek megértését. Hangsúlyoznunk kell, hogy a büntetés a korszerű viselkedéses megközelítésnek nem lehet része elsősorban etikai megfontolásokból, másrészt veszélyei és mellékhatásai miatt.

A viselkedés funkcionális analízise, mely a viselkedést pontosan leírja, majd megkísérli a viselkedés részletes elemzését, az okok feltárását, a megfelelő megoldási stratégiák megtervezésének alapja.

A kognitív-viselkedéses megközelítésen alapuló módszerek, technikák adaptív gondolkodási stratégiákat tanítanak. Segítségükkel az autizmussal élő személy önmagáról és másokról, illetve a környezetről való megértése, kompetenciája nő, viselkedésproblémái csökkennek. (Példa erre az impulzuskontroll) Az egyénre szabott kognitív viselkedésterápia számos konkrét gyakorlati eljárást jelent. A konkrét technikák közé tartozik például a modell nyújtás, vagy a vizualizált tevékenységi forgatókönyvek készítése a pedagógusok, szülők által.

A kognitív-viselkedéses megközelítés szintén megkívánja a viselkedés pontos leírását és elemzését."

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Kezdje a fejezet elolvasásával, majd a **következő áttekintéskor** végezze el a gyakorló feladatokat is. Ezek módot adnak arra, hogy elmélyítse tudását, és arra is, hogy rögtön alkalmazza a tanult ismereteket, ezzel is segítve azok elmélyülését. Ha nehézséget talál a feladatok megoldásakor, keressen mintákat az ajánlott szakkönyvekben, vagy nézzen körül az Interneten.

Az esetfelvetésben adott feladat fontos ahhoz, hogy önmagának is felállítsa azokat a szabályokat, amelyekkel Ön is "protetikussá válik" az autizmussal élő személyek környezetében. Fontos, hogy a protetikussá válás ne csak elvárás legyen az Ön részéről, hanem annak kialakításában maga is tevélegesen részt vegyen. A feladatok átvezetik Önt is azokon a gondolkodási folyamatokon, amelyek mind a környezet, mind az eszközök elkészítésekor szükségesek ahhoz, hogy azok **érthetőek és áttekinthetőek** legyenek egy autizmussal élő gyermek vagy személy számára is.

Az autizmussal élők sajátosságairól már tanult az előző fejezetben, a nevelés, oktatás, fejlesztés specialitásait kösse ezekhez az ismeretekhez, ha valamire már nem emlékszik pontosan, lapozzon vissza! Minél összefüggőbb ismerethalmazt alkotnak a tanultak, annál könnyebb lesz azok előhívása és alkalmazása a különféle munkahelyzetekben.

Az önellenőrző feladatok során belép Ön is az autizmussal élők különleges világába. S mint ahogy azt a társas érintkezéssel foglalkozó tudományok ajánlják, először felveszi a megfigyelő szerepét. Ez módot ad Önnek is az alkalmazkodásra, s megtapasztalja azt is, hogy milyen változatos jelenségek figyelhetők meg az autizmussal élő személyeknél, láthatja a különböző fejlesztési eljárásokat. A **megfigyelő lapok orientálják** a figyelmét, rávezetnek a viselkedés, a készségek, képességek lényeges elemeinek fontosságára.

Az egyes megfigyelési helyzetek során **konzultáljon** a jelenlévő szakemberekkel: tegye fel kérdéseit, hallgassa meg magyarázatait, érdeklődjön a következő fejlesztési zóna teendőiről. A konzultáció is a gyakorlat része, hiszen munkája során folyamatosan konzultálni kell majd a gyógypedagógusokkal, pedagógusokkal, terapeutaikkal, hiszen ők lesznek az Ön munkájának irányítói: egy team tagjai, amelyben minden segítő személy munkáját össze kell hangolni.

Az intézményi gyakorlat lényeges eleme a kiválasztott gyermek/személy **iratanyagának áttanulmányozása**. Választhat a saját tanulási típusa szerint: ha Ön jobban szereti előre ismerni a körülményeket, a megfigyelés előtt olvassa át a rendelkezésére bocsátott dokumentációt. Ha Ön felfedező típus, akkor végezze el először a megfigyelést, majd a dokumentáció átolvasása során reflektáljon tapasztalataira.

A rögzített tapasztalatok, a dokumentációk tanulmányozása és a konzultációk után Ön képes lesz a meghatározott területeken a következő fejlesztési feladatokat meghatározni.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

Itt olyan feladatokat talál, amelyekben a gyakorlatban ellenőrizheti és elmélyítheti az elméletben tanultakat.

A feladatok megoldása során el kell látogatnia egy autizmus spektrumzavarral élő gyermekekkel foglalkozó nevelési, oktatási intézménybe. Ott figyelemmel kell kísérnie egy gyermek életét a különböző napirendi helyzetekben és megfigyeléseket végezni. A megfigyelések szabadidőben, az önkiszolgálás során, csoportos és terápiás helyzetekben történjenek. A feladatok elvégzése feltehetően 2-3 nap intézményben való tartózkodást igényel.

A megfigyelés során Ön nem csak a gyermekekkel fog megismerkedni, hanem a gyakorlatban fogja látni a protetikus környezetet (vagy annak hiányát), az alkalmazott eljárásokat a csoportfoglalkozások és az egyéni terápiák során. Így tapasztalni fogja azokat a munkahelyzeteket, amelyekbe kerülhet, ha ilyen típusú intézményben kíván elhelyezkedni.

Gyakorlati feladatainak megoldásához segítséget kap a következő kiadványból: ÓVODAI PROGRAM AUTIZMUSSEL ÉLŐ GYERMEKEKET NEVELŐ ÓVODÁK SZÁMÁRA Autizmus Alapítvány 2007¹⁶

A megfigyelések rögzítéséhez az Autizmus Alapítvány munkatársai által kidolgozott megfigyelési lapokat kell használnia, a melyeket a MEGOLDÁSOK fejezetben talál.

Fontos, hogy minden foglalkozás előtt/után konzultáljon az érintett szakemberekkel, és minden megfigyelt gyermek esetében tanulmányozza a róla szóló dokumentációt.

1. feladat

Figyelje meg a gyermek játékát szabadidős helyzetben – megfigyelő lap alkalmazásával.

2. feladat

Figyelje meg a gyermek önkiszolgálásának szintjét szabadidős helyzetben – az Informális felmérés–minta az önkiszolgálás fejlesztéséhez c' adatlap alapján

¹⁶ Megtalálható: <http://www.beszed.hu/repository/2424.pdf> 2010. július 26.

3. feladat

Figyelje meg a gyermek a kommunikációját a következő szempontok szerint – megfigyelő lap alkalmazásával!

1. A kommunikáció formái
2. A kommunikáció funkciói
3. A kommunikáció kontextusa

4. feladat

Figyelje meg, a gyermek milyen szinten van a szimbólumok megértésében és használatában – megfigyelő lap alkalmazásával.

5. feladat

Figyelje meg a gyermek mozgásfejlődését – a következő területeken:

4. Nagymotoros fejlődés
5. Testi tudatosság
6. Finommotorikus fejlődés

A MEGOLDÁSOK-nál közölt megfigyelő lapokat használja!

6. feladat

Tanulmányozza a megfigyelt gyermek dokumentációját, konzultáljon a gyermek nevelőivel, fejlesztőivel, a gyógypedagógussal, terapeutaival arról, hogy mi a fejlesztés következő fázisa.

Ezeket néhány mondatban fogalmazza meg, és írja a megfigyelő lapok után következő keretbe.

7. feladat

Készítsen magának Ismeretlen szavak szótárát! Az üres sorokba írjon le minden szót, amelynek a jelentésével nincs egészen tisztában, majd keresse meg a meghatározását az Interneten, vagy értelmező, illetve szakmai szótárakban!

MUNKANYAG

8. feladat

Készítsen magának Saját forrásgyűjteményt! Jegyezze le a hasznos weblapokat, könyveket, cikkeket!

MUNKANYAG

MEGOLDÁSOK

1. Gyakorló feladatok

1.feladat

Saját szabályok alkotása a szemelvény alapján. Itt nem nyújtunk megoldási mintát, mert Önnek a saját szabályait kell megalkotnia!

Pl. ilyeneket: Egyszerű, egyszínű ruhát viselek, nem veszek fel ékszereket és nem használok illatszereket az autizmussal élők közötti munkában. Stb...

2. feladat

Protetikus környezet tervezése: Ön tehetségéhez és igény szintjéhez képest a feladatban megadott helyzethez készítsen rajzot. Főbb követelmények:

- egyszerű térstruktúra,
- átláthatóság,
- a berendezés egyszerűsége,
- munkahelyek elkülönülése,
- pihenőhely (kuckó)
- vizuális jelzések a padlón, bútorokon,
- egyéb vizuális információk

3. feladat

Nem kívánunk mintát nyújtani: az Ön egyedi elképzelésének megvalósítása a fontos. A rajzos órarendnek vannak hagyományai az első osztályban. Használhat különféle szoftvereket is, a WORD /beszúrás/szimbólum funkcióban is talál felhasználható elemeket, Pl.:

H:

4. feladat

Nem kívánunk mintát nyújtani: az Ön egyedi elképzelésének megvalósítása a fontos. Egy elképzelt autizmussal élő fiatalember számára tervezzen olyan elemek felhasználásával, amelyek az adott időszak tevékenységeit jelenítik meg.

Használhat különféle szoftvereket is, a WORD /beszúrás/szimbólum funkcióban is talál felhasználható elemeket, Pl.:

①👂 FIGYELD AZ ÉBRESZTŐ HANGOT!

②🕒 NÉZD MEG HOGY FÉL 7 VAN-E!

③👤 KELJ FEL!

④🚿 MOSAKODJ MEG!

⑤📅 NÉZD MEG MILYEN NAP VAN!

HA HÉTFŐ, KEDD, SZERDA, CSÜTÖRTÖK VAGY PÉNTEK VAN, AKKOR:

⑥🍳 REGGELIZZ!

⑦👓 VEDD FEL A SZEMÜVEGED!

⑧📁 VEDD MAGADHOZ A MAPPÁDAT!

⑨🚪 ZÁRD BE A LAKÁST!

⑩🏃 INDULJ EL!

Mi maradt ki?

2. Önellenőrző feladatok megoldása

1. feladat

1. számú melléklet¹⁷: Megfigyelési szempontok az autizmussal élő gyermekek játékviselkedésének felméréséhez

¹⁷Forrás: ÓVODAI PROGRAM AUTIZMUSAL ÉLŐ GYERMEKEKET NEVELŐ ÓVODÁK SZÁMÁRA
Autizmus Alapítvány 2007

Figyelje meg a gyermeket a szabadideje eltöltése közben és tegyen megjegyzéseket!

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:	Dátum:
1. sor: SZEMPONT		2. sor: MEGJEGYZÉS
Képes-e elfoglalni magát a szabadidejében?		
Milyen tevékenységekkel foglalja el magát spontán módon szabadidejében?		
Mennyi ideig képes elfoglalni magát szabadidejében?		
Milyen játékeszközöket használ spontán és megfelelően?		
Milyen szabadidős tevékenységeket nem szeret?		
Milyen eszközöket utasít el és miért (pl. túl zajosak, vagy a tapintásuk undort kelt)?		
Bevonató-e társas aktivitásokba felnőttel?		
Ha igen, írjon néhány példát!		
Kezdeményez-e játékot spontán felnőttekkel?		

**AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT
ELJÁRÁSOK**

Ha igen, írjon néhány példát!
Bevonatód-e társas aktivitásokba kortársakkal?
Ha igen, írjon néhány példát!
Kezdeményez-e játékot spontán kortársakkal?
Ha igen, írjon néhány példát!
Milyen konstrukciós játékokkal játszik?
Tud-e szabályokat követni kétszemélyes játékhelyzetben?
Tud-e szabályokat követni csoportos játékhelyzetben?
A fejlesztés javasolt következő lépése:
Hallgató aláírása:

2. feladat

2. számú melléklet⁸: Informális felmérés–minta az önkiszolgálás fejlesztéséhez

Táblázat a kézmosás megfigyeléséhez

A segítségadás szintjei:

- teljes fizikai vezetés
- fizikai prompt
- gesztus
- szóbeli segítség
- segítség nélkül, önállóan végzi a részfeladatot

Intézmény jelzése:		Gyermek monogramja:	Dátum:
A feladat lépései	A segítségadás szintje		Megjegyzés
1. Kinyitja a vízcsapot			
2. Megnedvesíti a kezét			
3. Kezébe veszi a szappant			
4. Beszappanozza a kezét			
5. Leteszi a szappant			
6. Szappannal mossa a kezét			
7. Leöblíti a kezéről a szappant			
8. Elzárja a vízcsapot			
9. Leveszi a törölközőt a tartóról			
10. Megtörli a kezét			
11. Visszateszi a törölközőt a tartóra			
A fejlesztés javasolt következő lépése:			
Hallgató aláírása:			

AZ AUTIZMUSSAL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

A megfigyelés elvégzése és elemzése után a cél az, hogy megfelelő vizuális eszközökkel a gyermek egyre önállóbbá váljon a kézmosás egyes lépéseiben.

3. feladat

3. számú melléklet: Kommunikációs megfigyelési űrlap 1.

Figyelje meg a gyermek kommunikációs jellegzetességeit legalább két órán át, vagy gyűjtsön minimum 20 kommunikációs interakciót. Írja a táblázatba, amit a gyermek tesz, vagy mond kommunikációs céllal. Lehetőleg több kontextusban is tegyen megfigyeléseket. Egy-egy interakciót értelemszerűen több táblázatba is beírhat.

1. A kommunikáció formái

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:	Dátum:
A gyermek spontán használja az alábbi formát		példák
MOTOROS		
GESZTUSOS		
HANG		
KÉP		
ÍROTT		
JEL		
VERBÁLIS		
PREKOMMUNIKATÍV VISELKEDÉS		
A fejlesztés javasolt következő lépése:		
Hallgató aláírása		

A kommunikáció funkciói – űrlap 2.

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:	Dátum:
A gyermek spontán használja az alábbi funkciót		példák
KÉRÉS		
FIGYELEMFELHÍVÁS		
ELUTASÍTÁS		
ÉSZREVÉTEL		
INFORMÁCIÓ NYÚJTÁSA		
INFORMÁCIÓ KÉRÉSE		
ÉRZÉSEK, ÉRZELMEK		
KIFEJEZÉSE		
SZOCIÁLIS RUTINOK		
A fejlesztés javasolt következő lépése:		
Hallgató aláírása:		

A kommunikáció kontextusa – űrlap 3.

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:	Dátum:
A gyermek az alábbi kontextusban kommunikál		A kontextus leírása
HOL? (csoportszoba, otthon, udvar, fejlesztő szoba stb.)		
KIVEL, KIKKEL? (felnőtt/kortárs stb.)		
MILYEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT? (tevékenység, tárgyi környezet, milyen szociális)		

AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

környezetben stb.)	
A fejlesztés javasolt következő lépése:	
Hallgató aláírása:	

4. feladat

4. számú melléklet⁸: Szimbólumszint felmérése

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:	Dátum:
A gyermek érti, hogy	Példák:	
egy tárgy egy cselekvést, eseményt szimbolizálhat		
A gyermek tud tárgyat tárggyal,		
Tárgyat képpel,		
Képet képpel, (fotó/színes kép/f-f sematikus kép/piktogram, stb.)		
Képet szóképpel egyeztetni		
A fejlesztés javasolt következő lépése:		
Hallgató aláírása:		

5. feladat

5. sz. melléklet: **Mozgásfejlődés, NAGYMOTOROS FEJLŐDÉS** – űrlap 1.

Intézmény jelzése:	Gyermek monogramja:		Dátum:
Mozgásforma	igen	nem	megjegyzés
1. Segítség nélkül áll.			
2. Segítség nélkül jár, ritkán esik el.			
3. Képes vinni/húzni játékot.			
4. Tud egy helyben ugrálni.			
5. Hátrafelé is tud járni.			
6. Fel-le megy a lépcsőn (két lábbal egy-egy fokon).			
7. Szabadon fut.			
8. Fut, megállva, fordulva, ahogy szükséges.			
9. Egyensúlyvesztés nélkül, gyengéden rúgja a labdát.			
10. Alacsony bútorra felmászik.			
11. Dobja a labdát egyensúlyvesztés nélkül.			
12. 10 cm-ről leugrik fél lábbal (lépő ugrás).			
13. Lábujjhegyen tud járni.			
14. Könnyű mászókékon felmászik.			
15. Tud biciklin ülni, két lábbal a földön hajtva magát haladni.			
16. Jól kormányozva játékot tologat.			
17. Erősen rúgja a labdát.			
18. El tudja kapni a nagy labdát kinyújtott karjain, karjai között.			

**AZ AUTIZMUSAL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT
ELJÁRÁSOK**

19. Felmegy a lépcsőn váltott lábbal.			
20. Le tud ugrani az utolsó lépcsőfokról (vagy hasonló magasságú helyről) összezárt lábbal.			
21. Fél lábon tud állni, pillanatokig egyensúlyozva.			
22. Földre helyezett pallón végig tud sétálni.			
23. Lemegy a lépcsőn váltott lábbal.			
24. Tud fél lábon ugrálni.			
25. Triciklizni tud, pedálozva, kormányozva, segítség nélkül.			
26. Tud létrára, mászókéra mászni.			
27. Nagy tárgyakat tud húzni, tolni.			
28. Egyik felületről a másikra felmászik (pl. földről ágyra).			
29. Könnyedén végigmegy egy keskeny vonalon.			
30. Váltott lábbal tud ugrálni (pl. jobbon hármat, balon hármat).			
31. 5 másodpercig tud fél lábon állni (mindkét lábbal).			
32. Fél méter magasról biztonsággal leugrik.			
33. Tud ugrókötelezni, vagy vízszintesen tartott rúd felett fél lábbal át tud ugrani.			
34. Biztosan elkapja a puha labdát.			
35. Tollaslabdát ütővel a másik ember irányába üti.			
36. Derékig érő vízben biztosan, önállóan jár, pancsol.			
37. medence faláról elrugaskodva, víz alatt hason siklik.			

38. Mély vízben biztonságban tud úszni 25 métert.			
39. Általános fizikai állóképessége korának megfelelő.			
<p>A fejlesztés javasolt következő lépése:</p> <p>Hallgató aláírása:</p>			

Testi tudatosság – űrlap 2.

Intézmény jelzése:	gyermek monogramja:	dátum:	
Cselekvés	igen	nem	megjegyzés
1. Utánozva legalább három testrészét megérinti.			
2. Testének három megnevezett részét megérinti.			
3. Mások három megnevezett testrészét megérinti.			
4. Három testrészét megnevezi.			
5. Más ember három testrészét megnevezi.			
6. Utánozva hat megnevezett testrészét megérinti.			
7. Hat megnevezett testrészét megérinti.			
8. Más ember hat megnevezett testrészét megérinti.			
9. Megnevezi hat testrészét.			
10. Más ember hat testrészét megnevezi.			
11. 12 vagy több testrészét megérinti (utánozva).			
12. 12 vagy több testrészét megérinti.			

AZ AUTIZMUSAL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

13. Meg tudja nevezni 12 vagy több testrészét.			
14. Más ember 12 vagy több testrészét megnevezi.			
15. Meg tudja különböztetni saját jobb és bal lábát.			
16. Meg tudja nevezni a jobb kezét, a bal lábát stb.			
17. Meg tudja mutatni a másik ember jobb kezét stb.			
18. Meg tudja nevezni mások bal lábát stb.			
19. Járása rendezett, egyenletes.			
20. Futása egyenletes, ellentétes láb-kézmozgás rendezett.			
A fejlesztés javasolt következő lépése:			
Hallgató aláírása:			

Finommotorikus fejlődés – űrlap 3.

FINOMMOTOROS FEJLŐDÉS

Intézmény jelzése:	gyermek monogramja:	dátum:	
Cselekvés	igen	nem	megjegyzés
1. Nem csak markol, hanem ujjait használja fogásra.			
2. Mutatóujjal rámutat, megfog tárgyakat.			
3. Mutató- és hüvelykujjal felemel tárgyakat („csippentő” fogás).			
4. Ugyanez mindkét kezével.			
5. Ráteszi a karikát a botra.			
6. Két kockából toronyépítést tud utánozni.			

7. Szöveget beleteszi a szövegtáblába (vagy Babilon golyóba a pálcát).			
8. Jeleket tesz ceruzával egy papírra.			
9. Pöttyöket csinál a papíron.			
10. Firkál utánozva.			
11. Karikát beleteszi a formatáblába.			
12. Téglahasázból tornyot épít.			
13. Cukorkát kicsomagol.			
14. Tud lapozni a könyvben (többet egyszerre).			
15. Bemutatás után tud 5-6 kockából tornyot építeni.			
16. Összepattható játékokat szétszed-összerak.			
17. Egyenként lapoz a könyvben.			
18. Nagy, könnyen járó fedelet fel tud emelni 8pl. szeméttartó, lábas fedele, fűszertartó stb.)			
19. Függőleges vonalakat le tud másolni, a pírhátát betartva			
20. Ajtó kilincsét le tudja nyomni.			
21. Hüvelykujj és mutatóujj között tudja tartani a ceruzát.			
22. Vízszintes vonalat tud másolni (ceruzával).			
23. Tud kört másolni (ceruzával).			
24. Három vagy több fagyöngyöt felfűz.			
25. Fejjel és 1-3 testrésszel (pl. kéz-láb) rendelkező alakot rajzol.			
26. Szabályosan fogja a ceruzát.			
27. Három kockából álló hidat épít (mintát másolva).			

**AZ AUTIZMUSSAL ÉLŐK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT
ELJÁRÁSOK**

28. Keresztet tud másolva rajzolni.			
29. Körbe tud rajzolni egyszerű formát.			
30. Agyag- és/vagy gyurmaagolyót tud gyúrni.			
31. Öt faszögből mind az ötöt kikalapálja a lyukacsos táblából.			
32. Kis gyöngyöket felfűz (borsószem nagyságúnál kisebbeket).			
33. Ollóval vágja a papírt.			
34. Három darabos puzzle-t összerak (ívelt vonalakkal határolt formák).			
35. Embert rajzol fejvel és lábakkal (ált.: törzs, karok, szem, száj stb.).			
36. Tudja használni a ceruzahegyszót.			
37. 3 lépcsőfokot készít hat kockából (modell alapján).			
38. Kérésre felismerhető házat rajzol.			
39. 6 darabos beillesztős játékot meg tud csinálni (puzzle).			
40. Egyenes vonal mellett vág ollóval.			
41. Öltést varr.			
42. 2-3 darabot összerakva agyag/gyurmaformákat készít.			
43. 5 cm-es kört kivág ollóval pontosan.			
44. Átló mentén tudja hajtani a papírt.			
45. Vonalon belül maradva színezi ki formákat.			
46. szabadkézzel leírja saját keresztnevét.			
47. Leírja a számokat 1-9-ig.			
48. Rombuszt tud másolni.			

49. Segítség nélkül fűz be nagy lyukú tűt.			
50. Ceruzával való rajzoláskor nyomatéka gyenge, túl halvány.			
51. Ceruzával való rajzoláskor nyomatéka megfelelő, jól látható.			
52. Ceruzával való rajzoláskor nyomatéka túl erős.			

A fejlesztés javasolt következő lépése:

Hallgató aláírása:

6. feladat

Az előző feladatok utolsó sorában a megfigyelések, a dokumentációk és a konzultációk során szerzett ismeretek alapján oldandó meg.

7–8. feladat: egyedi, személyes gyűjtemények

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ellen Notbohm: Tíz dolog – amit minden autizmussal élő gyermek szeretné, ha tudnál (Geobook Kiadó 2009.)

ESŐEMBER XIII. évfolyam 2. szám vagy <http://esoember.hu/content/view/1048/35/> (2010. július 25.)

Írta és szerkesztette: Gájerné Balázs Gizella: Ajánlások autizmussal élő gyermekek kompetenciaalapú fejlesztéséhez, Óvodai nevelés, sulINova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Budapest, 2006 Inkluzív nevelés

Havasi Ágnes: Vizuális segítség autizmussal élő személyek kommunikációjának fejlesztésében, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány

ÓVODAI PROGRAM AUTIZMUSAL ÉLŐ GYERMEKEKET NEVELŐ ÓVODÁK SZÁMÁRA Autizmus Alapítvány 2007

2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

AJÁNLOTT IRODALOM

<http://esoember.hu/content/view/839/75/> (2010. augusztus 02.): Dr. Szilágyinlé dr. Erdős Erika (szerk.): Iránytű – Információs csomag autizmussal diagnosztizált gyermekek szüleinek és

Ferenczy Ágnes (szerk.): Útmutató – Autizmussal élő felnőtteknek és szüleiknek

Ajánlások sajátos nevelési igényű gyerekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez, forrás: http://www.sulinovadatbank.hu/index.php?akt_menu=1063

Óvodai nevelés

Matematika

Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák

Szövegértés–szövegalkotás

Idegen nyelv

Életpálya építés

Adaptációs kézikönyv – Gyakorlati útmutató integráló pedagógusoknak

http://www.autizmus.hu/Modszertar_hasznalat.shtml (2010. augusztus 2.)

MUNKANYELV

A(z) 1284-06 modul 017-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 140 01 0000 00 00	Gyógypedagógiai asszisztens
52 140 01 0000 00 00	Pedagógiai asszisztens

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
20 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató